

SVET

MARTINA NAVRÁTILA

*Rozhovory o cestách,
živote a iných veciach*

ultimo
press

OBSAH:

01 ZO SIVEJ REALITY DO FAREBNÉHO SVETA / **11**

02 PRÁCOU K SPLNENÝM SNOM / **33**

03 MARTINOV SVET / **61**

04 NAVRÁTIL NA CESTÁCH A S NAVRÁTILOM NA CESTÁCH / **97**

05 EŠTE PESTROFARBNEJŠÍ AKO SI MYSLÍME / **135**

FOTOPRÍLOHA / **172**

01

ZO SIVEJ
REALITY DO
FAREBNÉHO
SVETA

o detstve v socializme,
praskajúcom vysielaní
Slobodnej Európy,
pražskej gotike
a baroku,

o silných ženách
a silných rodinných
väzbách

o knihách,
hlade po vzdelaní
a štúdiu histórie

o dospievaní,
Amerike a prvých
splnených snoch

„Bolo to veľmi farebné, usmiate a bol to iný svet.“

Z každodennej sivej reality do farebného sveta

Stretávame sa po твоjich narodeninách – a na svojom Instagrame si uverejnil post, kde si písal o tom, čo ťa viedlo životom tých 45 rokov: „Mama mi vždy vravela, že ak som o niečom presvedčený a chcem to, aby som za tým išiel. Podstatný je môj pocit a presvedčenie, nie to, čo si myslia druhí.“

Už pri našom prvom stretnutí som nadobudla pocit, že máte s mamou pekný vzťah a je jedným z akýchsi tvojich pilierov. Že ste dobrí partáči. Začnime teda detstvom a zázemím. Lebo všetci vedia, kto je Martin Navrátil dnes: vidia dobre naladeného človeka, cestovateľa, ktorý má odvalu a vie rozprávať, dokáže sa priblížiť ľuďom a je aj hlbavý. Ale ako si sa vyformoval do tejto podoby?

Ak by som mal ísť do detstva, začnem maminou. Pretože ja jej v živote nepoviem mamina alebo mama alebo mamička – poviem jej MATKA. Za toto tvrdé slovíčko – matka – ma niekedy normálne cepujú – ako môžem mamičke povedať tak tvrdo, veď to sú naše mamy. Ona sama sa mi – alebo nám, lebo mám sestru – však dokonca podpisuje v mailoch ako „matka hyena“, lebo sa niekde dozvedela, že hyeny sú najstarostlivejšie matky v zvieracej ríši, a tá kombinácia hyena-matka sa jej veľmi zapáčila.

Ale áno, s maminou mám veľmi citový vzťah. A občas, keď som sa zoznánil alebo začal nejaký vzťah, keďže si s maminou zavoláme niekedy aj dvakrát, trikrát za deň, mali partnerky obavy, či náhodou nie som mamičkin maznáčik. Ale ono je to tak, ako keď zavolaš najlepšiemu kamošovi a chceš vedieť, ako sa má. Niekedy sú to samé pekné slová, niekedy si zavrčíte. A tak partnerky zakaždým zistili, že ma nekontroluje. Proste, aj keď som v zahraničí, mamina sa napríklad ozve, že „môžem ti niečo odnieť na Exnárku?“ teda tam, kde bývam. Párkrát som ju zobral aj na tie naše tripy: do Afganistanu, do Iraku, lebo toto bol vždy jej veľký sen. Nekecá mi do žiadnych vzťahov, nikdy mi nedávala nevyžiadané rady. Máme veľmi blízky vzťah a toto si na nej veľmi vážim: že mi nikdy do ničoho v živote výrazne nekecala. Ak mi niečo povedala, bolo to len voči mne, povedala to len raz a tým to haslo. Tým, že mi otec zomrel, keď som mal 10 rokov, bola na všetko viac-menej sama. Museli sme sa teda nejakým spôsobom – alebo skôr ona sa musela, ja som bol len dieťa – prebijať.

Z toho, ako preberáme niektoré veci od našich rodičov, som si ja vzal

to, že proste máš si ísť za svojím snom, za svojimi vecami a kašľať na to, čo si o tom kto myslí. My nie sme veriaci, ale držím sa toho budhistického, že srdce ti napovie, ako to v skutočnosti je. Môžeš hovoriť jedno, ale srdce ti prezradí, či si vymýšľaš alebo je to tak naozaj. Sám pred sebou neutečieš a vo svojom vnútri, ak máš nastavené hranice, vieš dobre, či klameš sám seba.

Hovoriš, že ako desať – jedenásťročný si sa nemusel priamo prebijať, ale predsa len: do istej miery si bol zrazu „muž“ v rodine. V tomto veku to už chlanci vnímajú a môžu cítiť akúsi povinnosť pomáhať alebo istú zodpovednosť za to, aby sa mama mala fajn. Určitá starostlivosť a všímavosť sa predsa len začína formovať.

To by som nesmel vyrastať medzi troma veľmi silnými ženami. Mamina je veľmi silná žena a taká je aj sestra, volá sa Dita. Je odo mňa mladšia o dva roky, ale vždy mi dávala najavo, že je v skutočnosti mentálne staršia ako ja, takže sme mali veľmi komplikovaný vzťah. Ale teraz ho máme veľmi krásny. A babina bola tiež veľmi silná žena, takže vyrastať medzi troma takýmito ženami pre chlapa je... niekedy som mal pocit, že som medzi kameňmi. Keď sa naša rodina stretla, zdalo sa, že veľký štvorizbový byt je vlastne strašne malý. Každý si musí povedať svoj názor a je silný. Niekedy som mal skôr pocit, že som trochu utláčaný. Ale možno aj preto hľadám vždy silné ženy, nechcem takú, čo bude sedieť niekde v kúte.

Takže neviem povedať, či som cítil, že sa musím nejakým spôsobom starať, lebo všetci sa u nás vždy starali a vedeli postarať o seba aj sami. Keď sa už v našej rodine požiada o pomoc, musí to byť sakra zlé.

Aká je tvoja úplne prvá cestovateľská spomienka z detstva?

Úplne prvá cesta sa skončila absolútne tragicky. Treba povedať, že som ročník 1980, čiže o niečom takom ako dnes, že decká cestujú, už keď majú tri-štyri roky, som mohol iba snívať. Prdky makové, prvých deväť rokov to boli len výlety na Zlaté piesky, ktoré som neznášal – neznášam jazerá – a do Tatier. Ale taká prvá veľká cesta mala byť do Západného Nemecka. Keď sme boli v Karlových Varoch, babina kúpila nejaký jednoduchový zájazd, už ani neviem, kam presne to bolo. Už sme sedeli v autobuse, sprievodca si zobral mikrofón a hovorí: „Dúfam, že máte pasy.“ A jediný, kto nemal pas, bola moja babina. Takže sme skončili niekde na výpadovke a museli sme sa vracieť. Takto dopadla moja prvá cesta.

No a onedlho sme, tak ako drvivá väčšina ľudí po osemdesiatom de-
viatom, išli do Viedne. Keď sa otvorila železná opona a chodilo sa v starých
Karosách, ktoré boli stiahnuté z linky Galanta – Nové Zámky, tak sme v tých
fialových šušťákoch s ľadvinkou okolo pása vyrazili do Viedne a pozerali
sme sa na ten svet.

Ten svet bol farebný – aspoň tak som ho vnímal. Všetci smerovali na
Mariahilfer Strasse, lebo tam boli obchody a hodinky s kalkulačkou. Ale
bolo to veľmi farebné, usmiate a bol to úplne iný svet. Lebo Bratislava, tá
bola vtedy čiernobiela. Mňa aj dnes baví pozeráť sa na tie naše mestá
z pohľadu cudzinca. Aj Ewky, ktorá žije v Kodani, sa niekedy pýtam na
dojmy. Tam všetko musí byť vizuálne krásne, architektonické... a teraz sa
pozrie na tú našu krajinu a to je fakt východný svet.

Moja druhá veľká cesta bola do Grécka, kde som prvýkrát videl more.
Bol som absolútne v úžase z toho, že vidím tú nekonečnú vodnú plochu...
No a tretí silný moment bola úplne prvá exotika, keď sme išli do Sýrie
autobusom a keď som sa ráno zobudil, videl som východ slnka nad
Istanbulom. Ešte teraz mám z toho zimomriavky, keď si spomeniem, ako
to slnko vychádzalo, videl som minaret a zrazu zaznelo „Allááh“. Všetko
toto, táto kombinácia v tej dvojdnovej prepotenej Karose, lebo vtedy sa
cestovalo ešte bez klimatizácie. Iba nábehová klimatizácia, dva dni cez
Rumunsko a Bulharsko, to, čo dnes dáš za 16 hodín, boli vtedy dva dni. To
bol rok 1998. V Grécku som bol, keď som mal 12 rokov, čiže deväťdesiaty
druhý rok, Viedeň 1989.

**Spomínam si na Rakúsko po otvorení hraníc. My sme boli v Hainbur-
gu. Inak, čo si si odtiaľ priniesol? Ja si doteraz pamätám svoj červený
walkman.**

Ja ti fakt neviem. V našej rodine to nikdy nebolo tak, že si musíme
kupovať nejaké suveníry. My na toto vôbec nie sme a pri mojej práci by
som už bol doma ako depozitár. Žiadne magnetky, pre mňa je to zby-
točnosť. A to nie je kvôli nejakému šetreniu, len – načo? To je zase tá
výchova, načo kupovať blbosti, načo mi to bude? Alebo zbieranie piesku –
nič také. Skrátka, podstatné boli vždy zážitky. Keď sa našetrili nejaké
peniaze, kupovalo sa to, čo bolo potrebné v domácnosti, ale základ bol dať
ich do zážitkov a tie zážitky si užít.

02

PRÁCOU
K SPLNÝM
SNOM

o tom, že niekedy sa
rozhodujúcou náhodou
môže stať SARS

o plakaní do vankúša
aj bizarnostiach
v živote sprievodcu

o trinástich rokoch,
ktoré boli aj ľudskou
školou

o vlastnom projekte -
Travelistane

o sláve aj chybách

„Maťulko, dostala som SARS...“

Trinášť rokov v CK BUBO

Bolo to teda do veľkej miery aj štúdium histórie, ktoré určilo tvoje smerovanie v živote – najprv si chcel vidieť všetky miesta z kníh a pritom si sa utvrdil v tom, že cestovanie je niečo, v čom sa cítiš dobre.

Cítim sa v tom dobre, obohacuje ma to, spájam záujem o niečo s tým, že si to môžem aj pozrieť, ohmatať... A vlastne prišlo aj zistenie, že by som sa tým mohol nejakým spôsobom živiť. No a vtedy som nastúpil do Buba (CK BUBO, pozn. red.) ako sprievodca, kde som bol trinásť dlhých rokov. Bol som sprievodcom na plný úväzok, niekedy som bol na cestách aj desať mesiacov v roku. Mňa to extrémnym spôsobom bavilo, a to, že som bol z toho nadšený, bola moja výhoda. Napríklad, dlho som sprevádzal Čínu, ale nikdy sa mi nestalo, že by ma tá krajina aj pri desiatom zájazde prestávala baviť. Vždy som si v tom vedel niečo nájsť.

Výhodou bola aj tá história, že som vedel spojiť zemepis s kultúrnymi rozdielmi. Nechcel som byť takým tým klasickým sprievodcom, ktorý bude hovoriť iba dátumy. A ľudí veľmi bavilo zisťovať, prečo sú veci také, aké sú, prečo miestni rozmýšľajú ako rozmýšľajú, a spoznávať kultúrne rozdiely. A to ma baví stále.

Aká bola tvoja cesta po vysokej škole? Išiel si rovno do Buba?

Išiel som do toho hneď. Nedával som tomu nejakú veľkú šancu, ale vyšlo to. Vtedy neboli nejaké ťažké prijímacie skúšky. A bol to taký prvý projekt, koľko toho zvládne sprievodca za rok. Dovtedy mali do roka tak päť-šesť zájazdov. Ale keďže mňa to bavilo, necítil som sa unavený.

Prečo si si vybral Buba? Zohralo úlohu to, že ponúkali niečo iné ako klasické dovolenky?

Vlastne nad tým najprv rozmýšľala Zuzka, tá frajerka, za ktorou som bol v Číne. Zvažovala, že by mohla sprevádzať práve Čínu a ja som jej povedal, že sa jej tam spýtam. Bol som s Bubom na dvoch cestách, prišiel som za nimi s tým, že poznám niekoho, kto vie po čínsky a chcel by sprevádzať. Súhlasili, tak som tam nechal kontakt. Odišiel som z kancelárie a o pol hodinu som dostal správu: „Maťulko, dostala som SARS.“ Zuzka bola tá prvá Slovenka, ktorá to schytala. Tak som sa otočil a oznámil, že Zuzka nepríde, lebo chytila SARS. A oni sa spýtali, či by som to neskúsil ja.

Hovorím: „Tak dobre.“

A že teda urobíme prijímací pohovor. Ten bol extrémne jednoduchý, lebo vtedy sa ľudia učili sprevádzať v Škandinávii. Spýtali sa, či viem niečo o Vikingoch. Hovorím, „áno, vyštudoval som históriu, mám o nich začať rozprávať?“ „Nie, nemusíš. A vieš nórsky?“ „Nie, neviem.“ „Si prijatý.“ A hotovo. Základ bol, aby si vedel rozprávať o téme, ktorá ťa baví.

Mal som veľké šťastie, že ma zaučali ľudia, ktorí vedeli sprevádzať. Lebo, samozrejme, keď začínaš, tak to nevieš. Máš pocit, že vieš, ale nevieš. A nechcel by som to zažiť odznova – tie nervy. Keď si s niekým, vieš sa oňho oprieť. Ale keď máš prvýkrát nejakú skupinu a máš prebrať celú zodpovednosť za program, organizáciu a všetko okolo, tak to je sakra ťažké.

A ešte v dvadsiatich troch rokoch...

Sprievodcom, ktorí neskôr prichádzali, som vždy hovoril: „Keď budete sprevádzať úplne prvýkrát, je normálne, že budete revať do vankúša. Budete revať v sprche.“ Boli prekvapení, že to poznám aj ja. Lebo vtedy ma vnímali tak, že si zo mňa už pomaly vytvorili nejakú legendu. „Áno, aj ja. A keď ti niekto povie, že nereve, tak rumádzgal ešte viac,“ uisťoval som ich. Všetci to majú, to je neuveriteľný stres. A ten by som znova zažiť nechcel. Prešiel som si tým, je to super skúsenosť, ale, prosím, toto už nikdy viac.

Koľko si mal nacestované, keď si išiel prvýkrát sprevádzať?

Relatívne dosť. Ja som napríklad išiel na Elbrus (najvyšší vrch Kaukazu a Ruska, 5 642 m, pozn. red.), vybral som sa tam s kamošom len tak. Išli sme si na mesiac do Kaukazu a vtedy bola vojna v Čečensku, čiže – úplní debili. Hoci v tom nebola snaha niečo si dokázať, ale vedeli sme už počas cesty, že sa tam niečo deje.

Čiže tam už boli cesty ako ten Elbrus, do Číny, do Ameriky či Sýrie. A cestoval som aj po Európe. Samozrejme, keby som to porovnal s dneskom, s ľuďmi vo veku dvadsaťdva-dvadsaťtri rokov, tie skúsenosti boli omnoho menšie. Ale na dané obdobie boli veľké dosť. A tým, že som študoval to, čo som študoval, nemusel som sa nejako príliš pripravovať, lebo som si vedel spájať aj prepájať skutočnosti. V tomto som mal veľkú výhodu.

Kde bolo tvoje prvé sprevádzanie? Bola to Čína?

Škandinávia – to som sa zaučal. Potom to bolo ešte Turecko s dvoma

sprievodcami. A úplne prvá cesta, kde som bol už úplne sám, bola do Sýrie. Išli sme vtedy Karosou a bol som nervózny ako prasa. Ale dali sme to.

Sýriu si si vybral sám, keďže si tam už predtým bol, alebo ti ju pridělili?

Pridělili mi ju s tým, že kombinácia histórie a toho, že som vedel, do čoho idem. Ľudia, čo ma zaučali, dali odporúčanie, že by to ten Navrátil aj mohol zvládnuť. Bolo to úplne iné ako dnes, pretože teraz máme na všetko aplikácie. Keď sa niekde stratíš, vieš si pomôcť. Vtedy sa išlo tak, že si mala tú Karosu, išla do nejakého bodu a nevedela si, kde zaparkuješ, ako nájdeš to centrum mesta a podobne, lebo keď prídeš do Sýrie alebo do Jordánska, všetko máš v arabčine. Takže sa musíš spýtať a musíš rozložiť tú veľkú mapu. Vodiči tam išli prvýkrát a ja som chcel, aby išlo všetko hladko. Toto mi vytváralo veľké stresy, z ktorých som bol nervózny a nespal som. Ale naučil som sa na tom, že keď dnes aplikácie vybuchnú alebo to niekde nefunguje, nezľaknem sa, lebo stále viem používať mapu, viem si zapamätať cestu a viem sa nejakým spôsobom pohybovať, spýtať sa, dôverovať, počúvať. Je to nejaký šiesty, siedmy, ôsmy zmysel.

Tie prvé cesty som zažil ešte v období, keď nebol žiadny mobil, nič nebolo v angličtine, nikto ti nerozumel. A klienti sú hladní a teraz sa vynájdi. Toto sú tie drobnosti: ty už máš pocit, že si prišiel na parkovisko a haleluja. Vodiči môžu stáť osem hodín, ale ty? Berieš klientov do mesta a je to: „Ja som hladný.“ „A kde tu je *wécko*?“ A ty to musíš hľadať. Ty musíš skenovať, ty musíš rozmýšľať za nich, aby boli všetci spokojní. Dnes už máš všetko napísané, otvoríš aplikáciu, pozrieš si, kde je reštika a ideš na istotu.

Pamätáš si ešte ten večer predtým? Mal si nejaké odhodlanie, ako to chceš robiť? Ved' vieš, všetci si kreslíme nejaké predstavy. Rozmýšľal si nad tým, aký dojem chceš vyvolať? Ako chceš na nich zapôsobiť? Alebo si išiel skôr samospádom?

Išiel som samospádom. Bol som veľmi nervózny na maminu aj sestru. Večer predtým, keď som sa balil, som bol strašne oprsklý. Robili si z toho srandičky a aj to ma brutálne iritovalo.

Keď nastúpiš do autobusu, základ je urobiť príhovor. Takže som si ho cvičil pred zrkadlom. Od príhovoru závisí, či ti ľudia budú veriť. Ten prvý moment je veľmi dôležitý. Školili ma, ako má ten prejav vyzeráť, čo musíš

05

✓
EŠTE PESTRO-
FAREBNEJŠÍ,
✓
AKO SI
MYSLÍME

o tom, čo všetko
je ešte podstatné
pre bezpečné
spoznávanie sveta

o našej digitálnej
stope a ako nás
môže dobehnúť

o najbizarnejších
režimoch, ktoré
nie sú na smiech

o láskach, obzretiach
a ďalších plánoch

„Nie všetko v danej krajine nám musí dávať logiku.“

Prečo je dôležitý rešpekt, dodržiavanie pravidiel a prečo bizarné režimy nie sú divadlo.

Keď sa spätne pozrieš na svoje dobrodružstvá, hovoríš si pri niektorých, aký si bol blázon či hazardér? Sám si povedal, že nevieš, ako by si reagoval, keby ti syn v sedemnástich oznámil, že ide do Sýrie.

Ani nie. Možno aj preto, ako reagovala mamina. Ja som sa pripravoval na argumentačný súboj a ona ma tým „tak chod“ natolko vykoľajila, až som si uvedomil, že mám vlastne veľkú dôveru a nechcem ju sklamať. A nesklamem ju jedine vtedy, keď prídem v celku a nie s nejakým „šrámom“. Práve tá dôvera od matky, ako jej hovorím doma, mi dala pocit, že sa musím správať zodpovedne.

O všetkých cestách som jej vždy povedal, aj keď som sa rozhodol, že pôjdem do Afganistanu. A vtedy sa spýtala, či si to nechcem rozmyslieť. Odpovedal som, že to mám premyslené a hoci to odo mňa nežiadala, povedal som jej, že nepôjdem do jednotlivých miest po zemi, že to preletím, keďže v tom čase tam prepadávali ľudia spojenecké talibanské jednotky. Sám som jej slúbil, že budem bývať v centre mesta, budem si dávať pozor a do niektorých vecí nepôjdem.

Prvýkrát si tam teda bol v čase, keď tam boli Američania. A vracal si sa, takže si asi videl všetky tie podstatné zmeny, ktorými Afganistan prešiel.

Áno, Američania tam boli od roku 2001 – 2002. Bol som tam celkovo osemkrát, teraz ideme deviatykrát, ale do úplne inej časti. Krajina je viacmenej rovnaká. Kábul je rovnaký, dedina – mínus 100 rokov dozadu, stále rovnaká. Nastavenie dediny je tiež rovnaké: prežili sme „blahobyt“ za tých predtým, prežijeme ho aj teraz. Takže tu nevidieť žiadny rozdiel, len niekto iný vládne.

Jediné, v čom však vidím veľký rozdiel, sú práva žien. Tie zmeny sú veľmi viditeľné a citeľné. Napríklad za Američanov sa ženy mohli samy rozhodnúť, či budú chodiť so šatkou alebo bez nej. A bolo to tam z nášho pohľadu normálne: vojdeš do hlavného parku, čo boli Baburské záhrady – Bábura bol známy veľký bojovník, ktorý pochádzal z územia dnešného Uzbekistanu – a tam sa stretávali mladí ľudia. Nedržali sa za ruku, bolo to také decentné, ale predsa len sa mohli normálne vídať. Dnes už sa muž a žena stretávať nesmú. Baburské záhrady sú prázdne. Je to bez života.

Dokonca, keď sme tam teraz boli s Ewkou, všimli sme si, že aj vtáky odtiaľ odišli. Zmenili sa napríklad aj kaderníctva: keď do nejakého ideš u nás, možno si ani neuvedomíš, že je na kaderníctve obrázok nejakej dámy s pekným účesom. V Afganistane sú teraz tieto obrázky zakryté alebo posprejované, aby nebolo vidieť, že je to žena. Proste každý ženský element musí byť odstránený, aby náhodou chudákov slabých mužov niečo nezávzdalo.

Afganci milujú hudbu. Oni si spievajú, ten život dokážu prežívať intenzívnejšie prostredníctvom hudby, spevu. A Taliban to zakázal. Môžeš si spievať, ale iba náboženskú pieseň. Čiže odrazu sa ti odtiaľ vytratila pieseň. Vidíš veľa zahalených žien, ale to pocítiš len v mestách, na dedine to tak viac-menej bolo aj predtým. Aj za Amíkov všetko záviselo od toho, čo ti dovolila rodina a odkiaľ pochádzaš. Toto sú také tie veľké, viditeľné zmeny – a ešte je tam väčšia chudoba. Prídeš do Kábulu a máš pocit, že si v živote nič také chudobné nevidela. Potom urobíš nejaký okruh v Afganistane, pôjdeš aj do dediny, a keď sa vrátiš do Kábulu, tak si povieš: „Jéj, aké bohaté mesto.“ To sú tie rozdiely, ktoré ti udrú do oka.

Takže ak dobre rozumiem, pri prvej návšteve si vedel, že ak dodržíš isté bezpečnostné opatrenia, budeš v nejakej chránenej zóne, je to v poriadku. Ako je to dnes?

Teraz ideš s menšou obozretnosťou. Vtedy si si musela dávať väčší pozor, čiže pocit bezpečia bol menší ako dnes – paradoxne. Pretože Taliban chce vrátiť pocit bezpečia, aby sa ľudia nebúrili. Kedysi ovládali dediny, prepadávali cesty. Kto mal v občianskom napísané, že pracuje pre vládu, mal problém. Nieto ešte, keď si bola cudzincom. Ale dnes je ten pocit bezpečia vyšší. Na čo si však musíš dávať oveľa väčší pozor, je ako chodíš oblečená, to platí najmä pre ženy, a tiež, ako sa správaš a čo robíš. A to je z môjho pohľadu trošku nebezpečné pre ľudí, ktorí prvýkrát navštívia Afganistan. Lebo teraz sa napríklad stalo – a ja hovorím, že ten Instagram dokáže divy; ľudia majú pocit, že keď pôjdu do Afganistanu, sú cool cestovatelia, – že jedna takáto „cool“ skupinka ľudí mala pocit, že si môžu povedať svoj názor. A v jednej dedine si dali dievčatá dole šatky. O pár minút boli mŕtve, lebo to niekto nezniesol. My sa pýtame, čo je na tom, že si žena dá šatku z hlavy alebo jej spod nej vytŕča prameň vlasov. Lenže u nich ten Talibanec zobral kalach a strieľal. Takže toto je to „cool“ – a zaujímavé, že sa o tom príliš nechce hovoriť.

Keď ideš do nejakého mesta, musíš ísť navštíviť miestneho talibanského zriadenca, ktorý ti dáva pocit výnimočnosti. To je ako prednáška v 50-tych rokoch: „Dobrý deň, vítame vás, my sme priateľská krajina a aj týmto by sme vás chceli požiadať: všetko si všimajte, dajte nám vedieť, máte odo mňa povolenie ísť kamkoľvek. Keď budete čokoľvek potrebovať, spýtajte sa ma.“ Človek, ktorý sa prvýkrát v živote stretne s nejakou autoritou, to považuje za niečo výnimočné. Ale je to len politická prednáška á la päťdesiate roky. Nech len tí ľudia začnú hovoriť, že nesúhlasia s niektorými vecami, som zvedavý, kde by skončili. Určite by ich nezastreli ani nezavreli, ale myslím si, že ich návšteva by sa veľmi rýchlo skončila. Takže v tomto si musíš dávať sakramentský pozor.

Teraz to môže byť bezpečnejšie, ale je len otázka času, kedy sa to zase zmení, lebo je tam ďalšia organizácia. Treba si viac dávať pozor aj na to, čo hovoríš a nemôžeš si spievať. Ja sa tiež niekedy pozabudnem a ten môj fixer ma hneď upozorňuje. On sám bol za to dokopaný. Vytiahli ho z auta a dokopali ho do modrín. A nemôže s tým spraviť nič, lebo je to zakázané.

Premýšľam nad tým, koľkí máme ako zvonenie na telefóne nejakú hudbu, alebo keď si niečo otvoríme v mobile a začne nám tam hrať... ved' už len ten Instagram. To ani nemáme šancu si hneď uvedomiť.

Jednoznačne. Napríklad, keď sa žena pozrie z okna hotelovej izby na ulicu. Napadne ti, že si musíš dať šatku? To sú úplné drobnosti. A teraz nehovorím: „Ľudia, nechodte tam.“ Nech idú, ja chápem, že majú sen, aj ja som ho mal. Ale správajte sa tam zodpovedne. A keď má niekto pocit, že mu to vyšlo, nech upozorní ďalších ľudí. Povedzte o tom, aké ste mali obavy. Veľa ľudí začne rozprávať, že to sú len médiá – veľmi populárne je to napríklad pri Iráne.

Možno by sme si naozaj mali dať tú prácu a dopredu si naštudovať o krajine čo najviac, nielen si pozrieť, aké pekné miesta na fotku sa tam nachádzajú. Keď si sprevádzal, dával si skupinám vopred nejaký užitočný materiál o danej krajine? Aj o obyčajoch, aby boli pripravení?

Ja som vlastne ešte v Bube urobil dva zájazdy do Afganistanu, v rámci Travelistanu jeden. Prvých pár hodín sú z toho všetci „pripostratí“ a potom majú pocit, že všetko je v pohode, ved' nebezpečenstvo neprichádza. Ale to príde ako lusknutím prstov. A keď majú pocit, že už to celé „prešľali“, začnú